

DPN 5799

Title : धर्मस्मृति DHARMA SMRTI

Run. No. 6490

Cat. No. 209

Micro. No.

Subject धर्मशास्त्र code of religious law Religion : Hindu / Bauddha

Language : Skt. / New. / Nep. / Skt. - New. / Maith. - New. / New. - Nep. /

Size in cms. 29 X 15.5

Folios 22 Lines (in a page) 10
Extant (10 - 31) folio
Chapt. / act /

Compl. / Incompl.

Author / translator

Scribe / donor

Date: NS / SS / VS / KS

Ruler / place

Script : New. / Dev. / Bhuji. / Ran. /

Illus. :

Material : palmleaf / paper / thiyasaphu /

Condition : fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, colophon, post-colophon :

0 cms.

5

10

15

20

वायुपुराणे शुक्ले स्तुतौ सथाकाष्टैः पत्रैर्वेणुदलेन वा ॥ मृन्मयेर्भाजनेर्वापि अन्नद्रव्यसुंधराय ॥
 पात्रवल्क्यः ॥ दिवासंध्यासुकरास्थिवत्सूत्रउदश्रुतः ॥ कुर्यान्मूत्रपुरीषे च रात्रौ चेद्दक्षिणा मुखः ॥ मनुः ॥
 छायायामन्धकारे वारात्रा बहनिवा द्विजः ॥ यथासुखमुखः कुर्यात्पारावाधाभये युव ॥ यमः ॥ शिरः प्र-
 च्छाद्य कुर्वीति शकृन्मूत्रविसर्जनम् ॥ मनुः ॥ नमूत्रं पथि कुर्वीति न भस्मानि गोव्रजे ॥ न फालकृष्टे न जले
 न चित्पां न च पर्वते ॥ न जीर्णा देवा यत्नेन वल्मीके कदाचन ॥ न सप्तत्वे युगर्तेषु मूत्रमिति पुरीषस्या-
 पुपलक्षणां ॥ देवतः ॥ वापी कूपे न दी गोष्टे चित्पां भः पथि भस्मसु ॥ अग्नौ काम्ये श्मशाने च विरामूत्रं
 न समाचरेत् ॥ वायुपुराणे ॥ यदाकाशः स्मृतो भीमस्तस्मात्वासं वृते क्वचित् ॥ कुर्यान्मूत्रं पुरीषं वा न-
 भुञ्जीतपि वेन्न वा ॥ यमः ॥ पल्वलानि तज्जगानि न दी प्रस्रवणानि च ॥ न गगो मय भस्मानि फालकृ-
 ष्ठानि वर्जयेत् ॥ तुषाङ्गारकपालानि देवतायतनानि च ॥ राजमार्गश्मशानानि क्षेत्राणि च खलानि
 च ॥ उपरुद्धो न सेवेत छायां दृश्यं चतुःपथं ॥ उदकं वीदकां तं च पन्थानं च विवर्जयेत् ॥ वर्जयद्दक्षमूलानि

वैत्यश्वधविलानिच ॥ हरीतः ॥ लोहेन प्रमृजीत शुष्ककाष्ठेन वा प्रमृजीत गुदलिंगे इति शेषः ॥ मनुः ॥
गृहीत शिश्वोत्थाय मृद्विरभुक्षते जनेः ॥ गंधलेपक्षयकरं शौचं कुर्यादतद्वितः ॥ ब्रह्मपुराणो ॥ उद्धतोदकमादाय
मृत्तिकां चैव वा गतः ॥ उदधुरवो दिवा कुर्यादात्रौ चेद्दक्षिरागामुखः ॥ यमः ॥ आहरेन्मृत्तिकां विप्रः कृत्वा स
सिकतां तथा ॥ नार्वृक्षान्नवल्मीकात्पांसुलान्नच कर्दमात् ॥ नमार्गान्नोरवरा चैव शौचशिश्यापरस्थया
विष्णुपुराणो ॥ वल्मीकमूयकोत्तवातां मृदमन्नर्जला तथा ॥ शौचा
वशिश्यांगे हाचनानादद्याध्वेपसंभवाम् ॥ अन्नः प्राणपवपन्नां च हनोत्तवातां च पार्थिव ॥ परित्यजेन्मृदस्तेताः
सकलाः शौचसाधने ॥ विनाकाष्ठेन लोहेन प्रोद्धता यस्तु मृत्तिकाः ॥ यत्कृतं तु तया शौचं विद्यान्नेपसमं भवेत्
॥ मनुः ॥ एकालिंगे गुदेति त्रस्तर्था वैक करेदश ॥ उभयोः सप्तदातव्या मृदः शुद्धिमभीप्सता ॥ यमः ॥
तिस्रस्तु मृत्तिका देयाः कृत्वा तु नखशोधनं ॥ हस्तयोरिति शेषः ॥ शंखः ॥ अर्द्धप्रमृतिमात्रानुप्रथमामृ
त्तिका स्मृताः ॥ द्वितीया च तृतीया च तदर्द्धपरिकीर्तिता ॥ शौनकः ॥ आर्द्रमलकमात्रानुमूत्रशौचे हि

मृत्तिका ॥ नागदेवः ॥ एकैकपासदापादौ हस्तौ प्रक्षाल्य यत्नतः ॥ निबद्धशिरवकच्छुद्धिजत्रावमनं
चरेत् ॥ भृगुः ॥ यद्विवाविहितं शौचं न दध्नि शिकीर्तितम् ॥ तदधर्मातुरे प्रोक्तमातुरस्य धर्मध्वनिः ॥
सायणीये ॥ गृहीत्वा जलपात्रं नु विराम् च कुरुते यदि ॥ तज्जलं मूत्रसदृशमतश्चाद्याय गां चरेत् ॥
बद्धिकायां ॥ अरण्ये निर्जले रात्रौ चौरव्याकुलिते पथि ॥ कृत्वा मूत्रपुरीषं च द्रव्यं हस्तेन शुद्ध्यति ॥ गंगा
तीरे न कृत्वा यामृदो भारे श्वगोमयैः ॥ आमृते रात्रौ च शौचं भावदुष्टेन शुद्ध्यति ॥ ऋष्यभृगः ॥ यस्मिन्
स्थाने कृतं शौचं वारिणा तच्च शोधयेत् ॥ न शुद्धिस्तु भवेत् तस्य मृत्तिकां यो न शोधयेत् ॥ देवतः ॥ धर्मवि
दक्षिणां हस्तमधः शौचेन योजयेत् ॥ तथैव वामहस्तेन नाभेरुद्धं न शोधयेत् ॥

हारीतः ॥

शिरवावेधन

ज्ञाने दाने जपे होमे संध्यायां देवतार्चने ॥ शिरवायं धिं विना कर्म न कुर्याद्वै कदाचन ॥ शिरवामुक्ती
शौचस्तु शयने स्नाने भोजने दानभावेन ॥ शिरवामुक्तिं सदा कुर्यादित्येतन्मनुरब्रवीत् ॥ ॥ ॥

अथाचमनविधिः ॥ देवतः ॥ प्रथमं प्राङ्मुखः स्थित्वा पादौ प्रक्षालयेत् कनैः ॥ उदङ्मुखो वा देवत्वेनैतत्के
 दक्षिणामुखः ॥ नृसिंहपुरारो ॥ दक्षिणांतु करं कृत्वा गोकर्णाकृतिवत् पुनः ॥ त्रिःपिवेदोक्षितं तोयमास्यं द्विः
 परिमार्जयेत् ॥ यज्ञवल्क्यः ॥ अद्विस्तु प्रकृति स्यामिर्हीनामिः फेनबुद्बुदैः ॥ हृत्करात्तालुगामिश्रयथा सं-
 रब्धं द्विजातयः ॥ शुद्धे रस्त्री च शुद्धश्च स कृत्स्नपृष्ठाभिरक्षतः ॥ बौधायनवः ॥ दानमाचमनं होमं भोजनं देव
 तार्चनं ॥ प्रोटपादौ न कुर्वीति स्वाध्यायं पितृ तर्पणं ॥ आसनाकूटपादस्तु जानुनोर्जघनयोस्तथा ॥ कृ-
 तावसिक्थिको यश्च प्रोटपादः स उच्यते ॥ व्यासः ॥ अपः पारिणामवायेरा आचामेद्यस्तु वै द्विजः ॥
 मुरापानेन तत्तुल्यमित्येव मृषि रब्रवीत् ॥ मन्वज्जिरो वृहस्पतयः ॥ सुप्ताक्षुप्ता च भुक्ता च निष्टीव्योक्तान्
 तं वचः ॥ पीत्वा त्वाध्वेयमाराणां आचामेत्प्रयतोऽपि सन् ॥ सर्वतः ॥ चर्मोरं रजकं वेरां धीवरं नटमेव च ॥
 रत्नां स्पृष्ट्वा नरो मोहादावामेत्प्रयतोऽपि सन् ॥ ब्रह्मपुरारो ॥ अधमवर्गस्य संतापे सुप्ते वा दंतधावने
 ॥ आचम्य प्रयतो भूत्वा ततः शुद्धो भवेन्नरः ॥ अथाचमनानुक्तं विधिः ॥ तत्र मार्कंडेयपुरारो

कुर्यादावमनंस्पर्शगोपृष्टस्पर्कदर्शनं ॥ कुर्वन्ति तन्भनं वापि दक्षिणाश्वरास्य च ॥ यथाविभवतो ह्येतत्
 वाभावेततः परम् ॥ न विद्यमाने पूर्वस्मिन्नुत्तरमात्रिरिष्यते ॥ पराशरः ॥ क्षुते निष्ठीविने वैवदन् क्षिप्रेन
 ते तथा ॥ पतितानां च संभाषे दक्षिणाश्वरां स्पृशेत् ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ अन्नजानुशुचौ देशे उपविष्ट उद-
 ङ्मुखः ॥ प्राग्वाह्ये गतीर्थे न द्विजो नित्यमपः स्पृशेत् ॥ अथ दन्तधावनं ॥ कात्यायनः ॥ उत्थाय नैत्रे प्रक्षाल्य
 शुचिर्भूत्वा समाहितः ॥ परिजम्बुमंत्रेण भक्षयेदन्तधावनम् ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ मुखे पर्युषिते नित्यं भवत्यप्रय-
 तो नरः ॥ तस्मात्पूर्वप्रयत्नेन भक्षयेदन्तधावनपूर्विकां ॥ अत्रिः ॥ मुखे पर्युषिते नित्यं भवत्यप्रयतो नरः ॥
 दन्तधावनमुद्दिष्टजिह्वे रवणिका तथा ॥ वाचस्पतौ ॥ अथो मुखिशुद्ध्यर्थं गृह्णीयादन्तधावनम् ॥ विष्णुः ॥
 प्राङ्मुखः स्थितिः सौरव्यं शरीरं गेयमेव च ॥ दक्षिणेन तथा कष्टं पश्चिमेन पराजयः ॥ उत्तरेणागवां नाशः
 स्त्रीणां परिजनस्य च ॥ पूर्वोत्तरे तु दिभागे सर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥ हरीतः ॥ उच्चारं मैथुने वैव प्रस्वावे-
 दन्तधावने ॥ श्राद्धे भोजनं काले च वट्सुमौनं समाचरेत् ॥ अंगिरा ॥ संध्योरुभयो जाप्ये भोजने दन्तधा-

वने ॥ पितृकार्येवदेवेवतथासूत्रपुरीवयोः ॥ गृहणांसनिधौदानेयोगेवैवविशेषतः ॥ स्तेसुमो
नमातिष्ठस्वर्गप्राप्नोतिमानवः ॥ विष्णुः ॥ कनीन्यग्रसमस्थोत्यंसकृच्चैद्वादशंगुलं ॥ प्रातर्भुक्काचय
तवाकभक्षयेदन्नधावनम् ॥ महाभारते ॥ प्रक्षाल्यपादौहस्तौचमुखं च सुसमाहितः ॥ दक्षिणां वाहु
मुद्रत्यक्तवाजान्वनरंततः ॥ प्राङ्मुखश्चोपविष्टश्चभक्षयेदन्नधावनं ॥ विष्णुः ॥ प्रक्षाल्यभुक्कात
जह्याकुशौदेशेप्रयत्नतः ॥ नरसिंहपुराणे ॥ तस्माच्छुष्कमथाहुंवाभक्षयेदन्नधावनं ॥ खदि
रश्चकदम्बश्चकंजश्चवटस्तथा ॥ तिन्त्रिणीवेराहपृष्टश्चास्रनिम्बोतथैव ॥ अपामार्गश्चवि
त्वश्चअर्कश्चोडुम्बरस्तथा ॥ स्तेप्रशस्ताः कथितादन्नधावनकर्मणि ॥ सर्वेकंठकिनः पु
राणाः क्षीरिणाश्चयशस्विनः ॥ काम्येदन्नधानं ॥ नृसिंहपुराणे ॥ तिन्त्रिणीवेराहपृष्टश्चास्रनिम्बो
तथैव ॥ सूर्येधैर्यवटेदीप्तिः करञ्जो विजयोररो ॥ प्रक्षजे चार्थसंपत्तिर्वदर्यामधुरः स्वरः ॥ खा
दिरेचैवसौभाग्यं वित्वेतुविपुलं धनम् ॥ उडुम्बरेववासिद्धिर्वन्धूकेचदृढमतिः ॥ मैधेवकी

तिःसौभाग्यंपालाशेसिद्धिरुतमा ॥ कदम्बेसकलान्तक्ष्मीरामारोग्यमेवव ॥ अपामार्गस्मृ
तिर्मेधाप्रज्ञावाणीवपुर्धृतिः ॥ आयुःशीलंयशोत्क्ष्मीःसौभाग्यंवोपजायते ॥ अर्केराह
तिरोगांस्तुवीजपूरेणतुष्यथाम् ॥ डाडिमेसिन्दुवारेवउटजेकुटजेतथा ॥ जातीवकरमर्द
वदुःखप्रनाशयेदिति ॥ कुशंकाशंपलाशंचनिशुपंयस्तुभक्षयेत् ॥ तावद्वतिचांडानो
यावदंगानपश्यति ॥ महाभारते ॥ त्वाज्यंसपत्रमज्ञातमूर्द्धशुक्कश्चपाटितं ॥ त्वग्विहीनं
ग्रंथिसुखंतथापालाशशंशिव ॥ ऋतुं वितस्तिमात्रश्चकीटाग्निभिरद्वितं ॥ उशनाः ॥

॥ दसिहपुराणे ॥ प्रतिपददर्शयष्टीयुनवम्पाश्चैवसप्तमाः ॥ दन्तानांकाष्ठसंयोगोदहत्यास
प्रमंकुलं ॥ आचार्यः ॥ अष्टम्योश्चचतुर्दश्योःपञ्चदश्यांविजन्मसु ॥ व्यतीपातेवसंक्रान्त्यादन्त
काष्ठंनभक्षयेत् ॥ नागदेवः ॥ दशांगुलंतुविप्राणांक्षत्रियाराणांनवांगुलं ॥ अष्टांगुलंतु वैशाखो
शुद्धाणांसप्तमंतिक्तम् ॥ गर्गः ॥ चतुरंगुलमात्रंतुनारीणांनावसंशयः ॥ महाभारते ॥ अलाभेदन्त

काशानां प्रतिविद्धदिने तथा ॥ अपां द्वादशगंडूयैर्मुखशुद्धिर्विधीयते ॥ गंडूय ॥ नागदेवः ॥
१३ मूत्रे पुरीषे भुक्ते च तेरेतः प्रस्रवणो तथा ॥ चतुरष्टदिवद्द्वयगंडूयैः शुद्धिमाप्नुयात् ॥ आश्वलायनः
कुर्याद्द्वादशगंडूयान् पुरीषोत्सर्जने ततः ॥ मूत्रोत्सर्गे च चतुरो भोजनान्ने तु योऽशः ॥ भक्षभोज्य
वसाने तु गंडूयाष्टकमाचरेत् ॥ प्रयोगपारिजाते ॥ पुरतः सर्वदेवाश्च दक्षिणोपितरस्तथा ॥
अथ यः पृथुतः सर्वे वामे गंडूयमाचरेत् ॥ अथ प्रातः स्नानादि ॥ पद्मपुराणे ॥ नैर्मत्पंभावशुद्धिश्च
विना स्नानं न जायते ॥ तस्मान् मनोविशुद्धार्थं स्नानमादौ विधीयते ॥ विष्णुः ॥ याम्यंहि पातनादुःखं
नित्यस्नायी न पश्यति ॥ नित्यस्नानेन पूयन्ते ये पि पापकृतो नरः ॥ वाचस्पतावगस्तिः ॥ सत्पंती
र्थं क्षमातीर्थं तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ॥ सर्वभूतदया तीर्थं सर्वत्रार्जवमेव च ॥ दानतीर्थं दमस्तीर्थं सं
तोषस्तीर्थमुच्यते ॥ ब्रह्मचर्यं परं तीर्थं तीर्थं च प्रियवादिता ॥ ज्ञानं तीर्थं धृतिस्तीर्थं पुराणतीर्थमुदा
हृतम् ॥ तीर्थानामपि तत्तीर्थं विशुद्धिर्मनसः परा ॥ एतत्ते कथितं देवि मानसं तीर्थं तक्षराम् ॥ शारीर

तिर्थानि ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च मनश्चैव सुसंयतम् ॥ १ ॥ वदन्ति पञ्च कीर्तिश्च सतिर्थफलमश्नुते ॥
मनो विशुद्धं पुरुषस्य तिर्थं वाचां यमस्त्विन्द्रियनिग्रहस्तपः ॥ स तानि तिर्थानि शरीरजानि स्व
र्गस्य मार्गं प्रतिबोधयन्ति ॥ भौम तिर्थं ॥ पथमं पुष्करं तिर्थं नैमिषारण्यमेव च ॥ प्रयागश्च प्रव
क्ष्यामि धर्मारण्यं तृतीयकम् ॥ स्वमादीनि तिर्थानि स्नानकार्ये निबोधत ॥ परं च ॥ चित्तमन्त
र्गतं दुष्टं तिर्थस्नानान्न शुध्यति ॥ शतशोऽथ जलैर्धौतं सुराभारण्डमिवाशुचि ॥ ॥ ॥
मात्रं भौमं तथा ग्रेयं वायव्यं दिव्यमेव च ॥ वारुणं मानसं चैव स्नानसप्तकमीरितं ॥ मात्रं मंत्र
कृतं भौमं मृदा वारुणं मंभसा ॥ आग्नेयं भस्मना स्नानं वायव्यं घ्राणं संयमात् ॥ नाभसं नाद
धाराभिर्मनसं भावनामयं ॥ भावनाद्विविधा प्रोक्ता शास्त्रोक्ता स्वेव तिनी ॥ मनुः ॥ नदीषु
देववातेषु तज्जगेषु सरसु च ॥ स्नानं समाचरेन्नित्यं गतं प्रस्रवरोषु च ॥ पंचपिराज ननु कृत्य न स्ना
यात् परवाप्सिणी ॥ निमानकर्तुः स्नात्वा तु दुःकृतां शो न लिप्यते ॥ पञ्चपिराजानि तिसृकम्

15
98 व्यतिरिक्तजलासये ॥ निरुद्धासुवमृत्पिराजकृपातुचीन्घटांस्तथा ॥ इतिबौद्धायनदर्शनात्
अन्यैरपिरुक्तेरूपेमेतौवाप्पादिकेतथा ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचप्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ अंत्यजै-
खानिताः कृपांस्तडागंवाप्सरवच ॥ एषुस्नात्वाचपीत्वाचप्राजापत्येनशुद्ध्यति ॥ यमः ॥ नि-
त्यंनैमित्तिकं चैवक्रियांगमस्तकर्मणां ॥ तीर्थाभावेतुकर्तव्यमुद्भोदपरोदकेः ॥ वाचस्पती
स्नानमाचमनंदानंददेवतापितृतर्पणम् ॥ शुद्धोदकेनकुर्वीतिथामेधाविनिःसृतेः ॥ ॥
व्याघ्रोक्ते ॥ सिंहकर्कटयोर्मध्येसर्वानद्योरजस्वलाः ॥ तासुस्नानंनकुर्वीतिवर्जयित्वासमुद्रगाः
भविष्ये ॥ आदौतुकर्कटेदेविमहानद्योरजस्वलाः ॥ त्रिदिनश्चतुर्थ्येक्षुद्धाःसुजान्कुर्वी-
यथा ॥ छन्दोगपरिशिष्टे ॥ उपाकर्मणिवात्सर्गेप्रेतस्नानेतथैवच ॥ चन्द्रसूर्यग्रहेचैवर
जोदोषानविद्यते ॥ बौद्धायनः ॥

॥ अंगिराः ॥ विनादर्भेश्चयत्स्नानंयच्चदानंविनोदकं ॥ असं

ख्यातंतु यज्जप्तं तत्सर्वं निष्फलं भवेत् ॥ मनुः ॥ न स्नानमाचरेद्भुक्तानां तुरीयमहानिधिः ॥ नवा
सोभिः महाजम्बुना विज्ञाते जलाशये ॥ देवलः ॥ राहुदर्शनसंक्रांतिविवाहान्ययष्टिषु ॥ स्ना
नदानादिकं कुर्यान्निशिकाम्पवतेषु च ॥ वामनपुराणो ॥ स्नायाच्चिरः स्नानतया न नित्यं ना
कारणाश्चैव सदा निशासु ॥ ग्रहोपरागं स्वजनाति यातमुत्काचजन्मर्क्षगतं शशांकम् ॥ मशि
रो वमज्जतं शिरो नैक्यार्थम् ॥ हरिहरेण अशिरोऽवमज्जनमिति पठितं गात्रप्रक्षालनमात्रम
पि जलं प्राविश्य न कर्तव्यमिति व्यातम् ॥ विष्णुपुराणो ॥ नैकवस्त्रप्रवर्तेत द्विजवाचनिके जपः
एकवस्त्रतानिषेधद्विवस्त्रतानियमसूत्रम् ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ प्रभृते विद्यमाने तु विमते तु मनोहरे
नात्पोदके द्विजः यान् नदी श्रोतुः कृत्रिमे ॥ योऽसौ विस्तरशः प्रोक्तः स्नानस्य विधिरुतमः ॥
असामर्थ्यान् कुर्याच्चैतन्नामं विधिरुवाते ॥ स्नानमनूर्जले चैव सार्जना वामने तथा ॥ जलाभि
मंत्रणाश्चैव तीर्थस्य परिकल्पनम् ॥ मरुतः ॥ मुख्यकाले यदावश्यं कर्म कर्तुं न शक्यते ॥ गौरा

कालेऽपि कर्तव्यं गौराऽम्पत्रे दृशो भवेत् ॥ आपस्तम्बः ॥ अस्पृश्यस्पर्शनिर्वाते अश्रुपाते क्षुरे भगे ॥
 स्नाने नैमित्तिकं कार्यं दैवपित्र्यविवर्जितम् ॥ नित्यं नैमित्तिकं काम्यं विविधं स्नानमुच्यते ॥ तर्पणांतु भवे
 तस्य अङ्गत्वेन प्रकीर्तितम् ॥ इति ब्रह्मपुराणावचनात्सामान्यतः ॥ यमः ॥ अजीर्णो भुदिते वांते श्म
 शु कर्मणि मधुने ॥ दुःस्वप्ने दुर्जनस्पर्शे स्नानमात्रं विधीयते ॥ व्यासः ॥ भासवानरमार्जारिवरो
 द्याराणां शुनानां तथा ॥ श्वकराणाममेध्यां च स्पृष्ट्वा स्नायात्सर्वेन कम् ॥ लघुहारीतः ॥ श्वविष्ठां काक
 विष्ठां वाकं कर्पूधनरस्य च ॥ अधोऽच्छिद्यंतु संस्पृश्य सर्वे लोजलमाविशेत् ॥ देवलः ॥ मानुषास्थि
 वशां विष्टामार्तवं सूत्रे तसी ॥ मज्जानं शोणितं वापि परस्परं यदि संस्पृशेत् ॥ स्नात्वा पृथक् तेषां
 दीनां च मृशुचित्तामियात् ॥ श्वपाके पतितं यं गम्य मुन्मत्तं शवहारकम् ॥ मृत्तिकां सृष्टिकां नारिं
 जसा च परिप्लुताम् ॥ श्वकुक्कुटवराहांश्च ग्राम्यान् संस्पृश्य मानवः ॥ सर्वे लोमशिरः स्नात्वा तदा
 नीमेव शुद्ध्यति ॥ शातातपः ॥ रजकश्चर्मकश्चैव व्याधजानोपजीविनौ ॥ चैतनिर्गोजकश्चैव न

८: शैलसकस्तथा ॥ मुखे रोगस्तथाश्वाचवनितासर्ववर्गाणां ॥ वक्त्राध्वजीवध्यातीग्रामकु
कुटशकरो ॥ एभिर्यदंगं संस्पृष्टं शिरोवर्जं हि जातिषु ॥ तोयेन क्षालनं कृत्वा आवातः शुचि
तामियात् ॥ ~~यदि योऽपि मनुष्यः शिरोवर्जं हि जातिषु~~ ॥ विष्णुः ॥ श्रोतसोऽभिमुखं प्रायान् नदी
पुप्रवहज्जले ॥ स्थावरे वनोऽग्रे वरेरभिमुखं सदा ॥ श्रोतसोऽभिमुखो मज्जेद्यत्रापः प्रवहन्निवे
स्थावरेषु च सर्वेषु आदित्याभिमुखस्तथा ॥ गृहे गृहमुखः कूपे तडगे सूर्यसन्निधौ ॥
नद्युष्यासं संहितायां ॥ अपो नारायणोद्भूताः स्नाने वा स्यायनं पुनः ॥ तस्मान्नारायणो देवं स्नानका
ले स्मरेदुधः ॥ ॐ ॥ सूर्यं कुर्याज्जलं भूपस्त्रिभुतुः पञ्चसप्तवा ॥ स्नानं कुर्यान्मृदा तद्वदामं च वि
धानतः ॥ शीतातपः ॥ शुबो देशे तु सायाह्वाशर्कराश्मादिवर्जिता ॥ रक्तागौरी तथा श्वेतामृति
कात्रिविधा स्मृता ॥ यमः ॥ विप्रेतु शुक्लायाहोक्ता रक्ताक्षात्रे विधीयते ॥ हरिद्वर्णा वैश्ये तु शुद्धे
कृष्णा प्रकीर्तिता ॥ भृगुः ॥ यस्मिन् देशे तु यत्तोयं यावपत्रे वमृत्तिका ॥ सेवतत्र प्रशस्तं तया शौचं वि

धीयते ॥ तस्य दंतोदकं वापि न निशायांतु गोमयं ॥ न गोमूत्रं प्रदोषेतु श्लेष्मिया दुर्हिमान्नरः ॥ वल्मी
 कारवल्कराश्चेपाजलाश्च पथि वृक्षयोः ॥ कृतशोबा वशिष्ठाच्च न यास्यात्सप्तमृतिकाः ॥ यमः ॥
 संक्रांत्यां भातुवारे च सप्तम्यं राहुदर्शने ॥ आरोग्यमित्रपुत्रार्थं निस्त्राया दुष्टवारिणा ॥ मृते जन्मनि
 संक्रांतौ ग्रहगोचन्दसूर्ययोः ॥ अस्मभ्यस्पर्शने वै न स्त्राया दुष्टवारिणा ॥ पौर्णमास्यां तथा द
 र्शयः स्त्राया दुष्टवारिणा ॥ सगोहत्याकृतं पापं प्राप्नोतीह न संशयः ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ दर्शे द्भानेन
 कुर्वीति मातापित्रोश्च जीवतोः ॥ पुत्रकुर्वन्दुर्गावये पित्रोर्भूतति जीविते ॥ भारद्वाजः ॥ पुत्रजन्मनि
 संक्रांतौ श्राद्धे जन्मदिने तथा ॥ नित्यस्नाने च कर्तव्येति धिदोषनविद्यते ॥ शातातपः ॥ जपे होमे
 च दाने च स्वाध्याये पितृतर्पणे ॥ आसुप्तं तु करं कुर्यात्सुवर्णां जतैः कुशैः ॥ पारस्करगृहसूत्रे
 प्रातः सप्तलिलं भस्म मध्याह्ने गन्धमिश्रितम् ॥ सायान्हे निर्जलं भस्म एवं भस्म विलेपयेत् ॥
 ॥ कात्यायनः ॥ श्राद्धे यज्ञे जपे होमे वैश्वदेवे सुरार्चने ॥ धृतत्रिपुङ्गुः पूजात्मा मृत्युं जयति मानवः ॥

संध्योपासनम् अग्निपुराणो सायंप्रातश्चयः संध्यामुपास्ते शुद्धमानसः जपन् हि
पावनीं देवीं गायत्रीं विदमातरम् संध्याकल्पे संध्यायेन न विज्ञाता संध्यां नैवाप्युपासिता
जीवन्नेव भवेच्छूद्रो मृतः श्वाचाभिजायते न तिष्ठति तु यः पूर्वानोपास्ते यस्तु पश्चिमाम्
समाधुभिर्वहिष्कार्यः सर्वस्माद्भिज्जकर्मणाः यमः संध्यामुपास्ते ये तु सततं शंसितव्रताः
विधृतपापास्ते यानि ब्रह्मलोकं सनातनम् मनुः पूर्वो संध्याजपं स्तिष्ठन्नेशमेनो व्यपोह
ति पश्चिमा तु समासीनो मलं हन्ति दिवा कृतं शातातपः अनृतं मद्यगंधश्च दिवा
मैथुनमेव च पुनाति वृषत्तस्यान्नेव हिः संध्यामुपासिता गृहेषु प्राकृती संध्या गोष्ठे
शगुरा स्मृता नदीषु शतसाहस्री ह्यनेता शिवमन्निधौ
संवर्तः प्रातः संध्यासनक्षत्रामुपासीत यथाविधि सादित्यां पश्चिमो संध्यामध्यास्ति
मिति भास्करं याज्ञवल्क्यः जपन्नासीत सावित्रीं प्रत्यगातारको दयात् संध्यां प्राक्

गंधर्वे गायन्ते त्रायते यस्मात् गायत्री तेन लोच्यते ॥ महापातकमुक्तोऽपि ब्रजपेदश्रवा यदि ॥
सत्यं सत्यं महादेवि मुक्तो भवति तत्क्षणात् ॥ अष्टोत्तरशताष्टं गायत्री जपते यदि
सर्वपापविनिर्मुक्तो भवेत्सूनाधिकारवान् ॥

चात्तरेवं हिति श्रेयसाय दशनात् ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ याक्नोऽस्यां पृथिव्या हि विकर्मस्थास्तु वैदिताः ॥

७ तेषां वैपावना धार्यसंध्या स्मृता स्वयं भुवा ॥ निशायां वा दिवा वापि यदज्ञानकृतं भवेत् ॥ त्रिकालसंध्या
करणात् सर्वहि प्रराश्रयति ॥ व्यासः ॥ गायत्री नाम पूर्वाह्णे सा वित्री मध्यमे दिने ॥ सरस्वती च सा
याह्णे स्वं संध्याविधा स्मृता ॥ गायत्री तु भवेदक्ता सा वित्री शुक्लवर्णिका ॥ सरस्वती तथा कृष्णा
उपास्या वर्णा भेदतः ॥ गायत्री ब्रह्मरूपा तु सा वित्री रुद्ररूपिणी ॥ सरस्वती विष्णुरूपा उपास्या व
र्णा भेदतः ॥ नागदेवः ॥ राक्षो भेद पक्षो भेदो गान्ते क्षयस्तुके ॥ संध्या वंदन विहितं निर्दोषाय क
दाचन ॥ देवाग्निद्विजं वेद्यादिकार्यं महति वा भवेत् ॥ संध्यालोपो न दोषोऽस्तियेन तत्पुण्यसा
धनम् ॥ पद्मपुराणे ॥ स्नानं संध्यादिकं कुर्वन्त्यस्मृशेद्वा प्रभायते ॥ सकर्मपुण्ययथा शंदतस्मै सु
निश्चितम् ॥ लघुव्याससंहितायां ॥ प्राञ्जुरवः प्रयतो विप्रः संध्योपासनमाचरेत् ॥ आसीनः
प्राञ्जुरवो नित्यं जपं कुर्याद्यथाविधि ॥ गौतमः ॥ रात्रा बुद्धिश्च कुर्याद्देवं कार्यं सदैव हि ॥ शिवा ॥

गायत्री तंत्रे ॥ मूलादिबुधरंध्रान् गायते मननाद्यतः ॥ मननाच्चाति षट्चक्रं गायत्री तेन
कीर्तिता ॥ वर्णभेदमाविज्ञाय यदि संध्या सुधा स्महे ॥ वृथा भवति सा संध्या न संध्या कृतमा
पुन्यात् ॥ वरार्णवो विज्ञानं ध्यानं तत्पदं पप्रण शतम् ॥

वर्तनसदाप्येवंशुविः कुर्यादुदधुरवः ॥ वृहेस्पतिः ॥ वध्वासनंनियंम्यस्वस्मृत्वाश्रुष्यादिकंततः ॥
सन्निमीलितदृष्टौनीप्राणायामात्ममभ्यसेत् ॥ नासिकाकण्ठउद्धासोध्यातः पूरकउच्यते ॥
कुंभकोनिश्चलश्वासोरिव्यमानस्तुरेवक ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ प्राणस्पयमनंकृत्वा आचामेत्प्रयतो
पिसन् ॥ आननंविद्यतेयस्मात्तदास्मादाचनंस्मृतम् ॥ छन्दोगपरिशिष्टे ॥ शिरसोमार्जनंकुर्या
कुशैः सोदकविन्दुभिः ॥ एवंसेमार्जनंकृत्वावाह्यशुद्ध्यर्थकारणम् ॥ अथाभ्यन्तरशुद्ध्यर्थं प्रा
णायामात्ममभ्यसेत् ॥ करेणोद्धृत्यसलिलेद्राणामासज्यतत्रच ॥
॥ शंखः ॥ उपस्थशेततः ॥ पश्चान्मंत्रेणानेनधर्मतः ॥ अन्तवरमिश्रति ॥ छन्दो
गपरिशिष्टे ॥ उत्थायार्कप्रतिप्रोहेत्रिकेरांजलिमंभसः प्रोहेत्क्षिपेत् ॥ भारद्वाजः ॥
स्तनकेमृतकेवापिप्राणायामममंकम् ॥ नथामार्जनमंत्रास्तुमनसोच्चार्यमार्जयेत् ॥ दीर्घः
कार्त्तिकेशिलापृष्टेनैकायांशकटेतटे ॥ विवाहेवहुसंपर्केस्पर्शदोषोनविद्यते ॥ अंगिराः ॥

अग्न्यागारे गवांगोष्टे देवब्राह्मणासन्निधौ ॥ आहारे जपकाले वपाङ्कानां विमर्जनम् ॥
याज्ञवल्क्यः ॥ गृहे त्वेकगुणं जप्यं नद्यान्तु त्रिगुणं स्मृतं ॥ गवांगोष्टे शतगुणं मग्न्यागारे शता-
धिकं ॥ सिद्धक्षेत्रेषु तीर्थेषु देवतायाश्च सन्निधौ ॥ सहस्रं शतकोटीनामनन्तं शिवसन्नि-
धौ ॥ तिसृश्वे दीक्ष्यमाणोर्कं जपं कुर्यात्समाहितः ॥ अन्यथा प्राञ्जुरवः कुर्याद्दक्षमाणो क्रमेण
तु ॥ स्फाटिके द्वादश रुद्राक्षपुत्रं जीवसमुद्भवे ॥ अक्षमालाहिकर्तव्या प्रशस्ता ह्युत्तरोत्तरा ॥
दीर्घकालीनफलाथर्जने भक्ष्यमाह ॥ शाकयावकभक्ष्यं पयोमूलफलानि च ॥ दक्षिण-
पिस्तथा ह्यापः प्रशस्तं ह्युत्तरोत्तरम् ॥ चरवो ह्युपवासश्च भक्षनं कर्मयाचितं ॥ विशष्टं गा-
टशालूकहविष्यान्नानि पानतु ॥ एतान्यनुव्रतान्याहुः शस्त्रानि जपकर्मणि ॥ नर्सिहपु-
रणो ॥ वाविकश्च उपोषुश्च मानसश्च त्रिधा स्मृताः ॥ त्रयाणां जपयज्ञानां श्रेयान्त्स्या-
दुत्तरोत्तराः ॥ यदुच्चतीव्रस्वरितैः स्पष्टशब्दवदक्षरैः ॥ मंत्रमुच्चारयन्त्यक्तं जपयज्ञः स वा

विकः ॥ शनैरुच्चारयेन्मंत्रमीषदोष्टौ प्रचालयन् ॥ किं विष्कृदं स्वयं विद्यादुपांशुः स जपः स्मृ
तः ॥ ध्येयाय दक्षश्चैरापो वरुणाद्वर्गापदान्पद ॥ शब्दार्थवित्तनाभ्यामः स उक्तो मानसो जपः
याज्ञवल्क्यः ॥ ध्यायेत्तमनसामन्त्रान् जिह्वोष्टौ न विचालयेत् ॥ न कं पयेच्छिरो ग्रीवा दन्तान्
व प्रकाशयेत् ॥ न चक्रमन्त्रवहं सन्तपाशमवलोकयन् ॥ नायाश्रितो न जल्पश्च न मावृ
तशिरस्तथा ॥ न पदापदमाक्रम्य न चैव हितथा करौ ॥ न चासमाहितमनानवसंभावये
न जपेत् ॥ न क्लिन्नवासाः स्थलगोजपादीनां चोरे दुधः ॥ ब्रतादृतेनार्द्रवासानैकवासाः समा
चरेत् ॥ न जीर्णो न नमस्तिने परिक्लिष्टेन वा जयेत् ॥ यक्षराक्षसभूतानि सिद्धविद्याभरोरगाः ॥
हरंति प्रसभं यस्मात्तस्माद्गुप्तं समाचरेत् ॥ जपकालेन भाषेत ब्रतहोमादिकेषु च ॥ एते श्वे
वाव सक्तं तु यद्यागच्छेद्दिजोत्तमः ॥ अभिवाद्य ततो विप्रयोगक्षेमं न कीर्तयेत् ॥ तूष्णीमा
सीत पाषाणं चाराजालपतितादिकान् ॥ दृष्टान्तान्वायुपस्पृश्य भाव्यस्नात्वा पुनर्जपेत् ॥ व्यासः

आर्द्रवासाश्रयः कुर्याज्जपं होमं प्रतिग्रहम् ॥ सर्वतदाक्षसंविद्याद्वहिर्जानुचयन्कृतम् ॥
 वसिष्ठः ॥ जपहोमोपवासेषु धौतवस्त्रधरो भवेत् ॥ अलंकृतः शुचीर्मौनीश्चाद्यदोषिजितेन्द्रि-
 यः ॥ जपादौ पूजयेत्मानां तौ यैरभ्यक्षयत्नतः ॥ निधाय मण्डलस्यांतः सव्यहस्तगतं यवं
 मंत्रं ॥ पूजयित्वा ततो मानां गृहीयाद्दक्षिणो करे ॥ कार्ध्वाजिनः ॥ आपो देवगणाः सर्वे आ-
 पः पितृगणाः स्मृताः ॥ तस्माज्जले जलं देवं पितृणां दत्तमक्षयम् ॥ तथा देवतानां पितृणां
 अजलं दद्याज्जलं जलिं ॥ असंस्कृतप्रसीनानां स्थले दद्याज्जलं जलिम् ॥ नाभिमात्रे जले स्थि-
 त्वा चिंतयेद्दूर्ध्वमानसः ॥ आगच्छंतु मे पितर इमं गृहं त्वयौ जलिम् ॥ यमः ॥ भूमौ यदा पो-
 दीयंते दाता चैव जले स्थितः ॥ वृथा तदीयंते तोयं नो पतिष्टति कस्यचित् ॥ हरिहरः ॥
 जलसमीपस्थे न तर्प्यं गं जलं जलरुचिप्रक्षेप्यम् ॥ यदा चोद्धृतजलेन तर्प्यं गं तदेव स्थलेन
 पृथा जलप्रक्षेपः ॥ शंकुः ॥ श्रीस्त्री जलं जलीन्द्रया दुर्घ्ने रुच्यतरंततः ॥ गोशृंगमात्रमुद्धृत्य
 पराशरः ॥ निराशास्तेन वर्ज्यं जले वस्त्रनिःपीडनेन तु ॥ तस्मा-
 न्नपीडयेद्दस्त्रं अकृत्या पितृतर्प्यं ॥

जलमध्ये जलं क्षिपेत् ॥१॥ ॐ ॥ देवपूजा ॥ योगीश्वरः ॥ ब्राह्मवेदवरो द्वेस्तु सावित्रीर्म
त्रवारुणोः ॥ तल्लिङ्गे देवमन्त्रैस्तु अर्चयेत्सुममाहितः ॥ बृहत्पाराशरसंहितायां ॥ ब्राह्मणां वेधं मे
मन्त्रैर्विदुं स्यैः शंकरं स्वकैः ॥ अन्त्यानपितथा देवानर्चयेत्स्वीयमन्त्रकैः ॥ स्कान्दे ॥ ब्रह्माकृतयु
गे देवस्त्रेतायां भगवान्त्रिविः ॥ द्वापरे भगवान्चिद्विः कलौ देवो महेश्वरः ॥ अकुलागमे ॥ ब्राह्मणाः
क्षेत्रियो वैश्वभूदश्चैवान्यजातिषु ॥ कांक्षिभिः परमत्तत्वं कर्त्तव्यं शिवपूजनम् ॥ सा पूजा देवदेव
स्य गुणसाम्यं यथा भवेत् ॥ तथा मोक्षफलं दिव्यं लभते नात्र संशयः ॥ ॐ ॥ ब्रह्मचारी गृहस्थो
नावानप्रस्थश्च सुव्रते ॥ सर्वदिने दिने देवं पूजयेत्तस्मिन्कायनिम् ॥ कोटिजन्मा जितैः पुरोपैः शि
वे भक्तिप्रजायते ॥ ॐ ॥ शिवमुद्दिश्य यत्किञ्चिदन्नञ्जुहोतं कृतं ॥ तदनन्तफलं प्रोक्तं सर्वागम
विनिश्चितम् ॥ भक्त्या निवेदितं शंभोः पत्रं पुष्पं फलञ्जलम् ॥ अल्पादल्पतरं वापि तदा न न्या
यकल्पते ॥ ॥ स्कान्दे ॥ स्त्रीणां मनुष्याणां भूदराणां अजनेश्वरः ॥ स्पर्शनेनाधिकारोऽस्ति

विष्णोर्वशिंकरस्य वा ॥ वराहे ॥ यदि भक्तिर्भवेत्तस्य स्त्रीणां वापि वसुंधरे ॥ दूरादेवा स्पृशं पूजाकारये
 तु सममाहितः ॥ शालग्रामशिलामात्रे निर्वन्धो न प्रतिमादौ सर्वदेवैः स्तुतं पूज्या प्रतिमाः
 सर्वदेवताः ॥ स्कान्दे ॥ भक्त्या वा यदि वा भक्त्या कलौ मुक्तिमवाप्नुयान् ॥ शालग्रामशिलया स्तुप
 तिष्ठानेव विद्यते ॥ भविष्ये ॥ वाराणसि निराजेन्द्रव्यातानि भुवनत्रये ॥ न प्रतिष्ठानसंस्कार
 स्तेषां वा बाह्यं न तथा ॥ लोकाक्षिः ॥ गृहे च लार्चा विज्ञेया प्रासादे स्थिरसंज्ञिका ॥ ॐ ॥
 नारदपुराणे ॥ स्नानागारं दिशि वा व्यामोशे याममि मन्दिरम् ॥ अवाच्यां शयनागारं नैर्ऋत्यां वस्त्र
 मन्दिरम् ॥ प्रतीच्यां भोजनागारं वायव्यां पशुमन्दिरम् ॥ भागडकोशं तृतरस्यां मेशान्यां देवमन्दि
 रम् ॥ देवानां हि मुखं कार्यं पश्चिमायां सदा बुधैः ॥ देवीपुराणे ॥ सप्ताङ्गुलैः समारभ्य यावच्च द्वादशा
 ङ्गुलैः ॥ गृहेष्वर्वासिमारव्याता प्रासादे वा धिकाशुभाः ॥ नाभ्यां गृहेऽमजामूर्तिश्चतुरङ्गुलततो धि
 कान् ॥ न वित्तस्य धिकाधातुसम्भवाद्दुयस्कृता ॥ एवं तद्वशां संपन्ना पारंपर्यक्रमेण गता

वाराहपाद्ययोः ॥ गृहेलिंगद्वयं नार्घ्यं शान्तयामद्वयं तथा ॥ देवक्रेदरिकायास्तु नार्घ्यं सूर्यद्वयं त
था ॥ शक्तित्रयं तथा नार्घ्यं गरुडशत्रयमेव च ॥ तत्रैव ॥ गृहेग्निदग्धाभग्राश्वनार्घ्याः पूज्याः वसु
ध्वरे ॥ रत्नासां पूजनानित्यमुक्ते गंगामुयादृही ॥ शान्तानपः ॥ भूमावसुतथाग्नौ च दिवि सूर्य
र्घ्यं च देवता ॥ तथा सुदेवामनुव्यागां दिवि देवामनीषिणाम् ॥ काष्ठलोषु मूर्खाणां मुक्तस्यात्मनि
देवताः ॥ देवीपुराणो ॥ भुविर्वस्त्रधरः प्राज्ञो मौनी ध्यानपरायणः ॥ गजकामभयद्वंद्वोरोगयास
र्घ्यवर्जितः ॥ वृत्त्याशरसंहितायां ॥ मंत्रन्यासात्पुण्यं कृत्वा स्वदेहे देवता सुव ॥ ब्रह्मीभूतः भुवि
शान्तो देवयागमुपक्रमेत् ॥ देवीपुराणो ॥ आत्मानं पूजयित्वा तु स्वर्गं धामितवाममा ॥ मुमुहु
र्नैयजे देवान्त्वकीयासनसंस्थितान् ॥ विष्णुपुराणो ॥ होमं देवा चर्चनाद्या सुक्रिया सुपठने त
था ॥ नैकवस्त्रध्वर्तेत द्विजो नावमने जपे ॥ व्याघ्रपादः ॥ नैकवस्त्रो द्विजः कुर्याद्भोजनं च सु
गर्वनम् ॥ व्यासः ॥ कौशेयं कम्बलञ्चैव अजिनं पटमेव च ॥ दारुजं तालपत्रं वा आसनं परि

कल्पयेत् ॥ कार्त्तिकपुराणो ॥ वतुर्विशत्यङ्गुलैस्तदीर्घकाष्टासनं मतम् ॥ योऽशाङ्गुलविस्तीर्णा
 मुत्सेधे वतुर्द्व्यङ्गुलम् ॥ पश्चाद्द्व्यङ्गुलं वा कुर्याच्च नोच्छिन्नं वा त्रकारयेत् ॥ वास्यं द्विहस्तान्नोदीर्घ
 सार्द्धहस्तान्नविस्मृतम् ॥ अङ्गुले तु तथोक्तायं पूजा कर्मणि संश्रयेत् ॥ सर्वेषां तेजसाना
 अत्रासनं श्रेष्ठमुच्यते ॥ वाचस्पती इश्वरः ॥ रुद्राक्षायस्य गात्रेषु ललाटे च त्रिपुण्ड्रकं ॥ सर्वा
 ऽङ्गुलोपि संपूज्यः सर्ववरोतिमो भवेत् ॥ ब्राह्मे ॥ मंत्राच्छतगुरोः प्रोक्तं भक्त्या तक्षगुरोः उत्तरम्
 भक्तिमंत्रं समेतं तु कोटिकोटिगुरोः उत्तरम् ॥ भविष्यपुराणो ॥ न हितिज्ञात्परं किंचित्पुण्यम्
 भ्यधिकं क्वचित् ॥ इति विज्ञाय यत्नेन पूजनीयः सदाशिवः ॥ तथा दुर्गा च नरतो नित्यं स
 हापातकसंभवेः ॥ दोषैर्न लिप्यते वीरपद्मपत्रमिवाम्भसा ॥ मंत्ररत्नावल्यां ॥ पाश्चात्त्या
 चमनीयश्च स्नानं वसनं भूषणं ॥ गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यावमनानि च ॥ ताम्रमूलमथ व
 लोचनं तर्पणं च नमस्क्रिया ॥ प्रयोजयेत्स पूजा सुपूरा सुखोऽश ॥ १ ॥ पाश्चमर्घ्यं निवे

15
10
5
0
Cms. 5 10 15 20 25 30

घ्राथतथैवावमनीयकं ॥ मधुपर्कविमनश्चैव गन्धप्रसूनकेततः ॥ धूपदीपौवनैवेष्टं दशोप
चारकं मतं ॥ २ ॥ गन्धादयो नैवेद्यानां पूजापञ्चोपकारिका ॥ ३ ॥ अर्घ्यमावमनीयश्च द
घ्रात्वा हापदेन हि ॥ मधुपर्कस्वधाशब्दैरन्त्यत्सर्वे नमः पदैः ॥ १ ॥ लिङ्गस्य दर्शनिं पुरा पददर्शना
त्स्पर्शशुभं ॥ स्पर्शनादर्वने श्रेष्ठं घृतस्नानमतः परं ॥ इहामुत्र कृतं पापं घृतस्नानेन देहिनां ॥ क्ष
मते शं करोयस्मात्तस्मात्स्नानं समाचरेत् ॥ जले सुशीतले दत्त्वा सर्वकाममवाप्नुयात् ॥ लभेद्दीपप्र
दानेन ज्ञानवक्षुरतीन्द्रियं ॥ मृदुशय्याप्रदानेन सिंहसनपतिर्भवेत् ॥ दत्त्वा भस्मात्तथा स्नानं सो
भाग्यं वृद्धिर्वर्द्धनं ॥ लिङ्गशीताम्बुना स्नाप्य पारोक्ष्यपयसा हंसं ॥ स्नाप्य पश्चाद् घृतस्नानं ततश्च
वविशिष्यते ॥ एवं स्नानत्रयं कृत्वा पूजयित्वा नुभक्तिः ॥ अश्वमेधमहस्रस्य फलं प्राप्नोति मा
नवः ॥ पञ्चपुराणो ॥ सृष्टं किञ्चित्समादाय क्षुद्रकं जलमेव वा ॥ यो दत्ते नियमेनासौ तस्मै दत्ते
जगत्रयम् ॥ तत्राप्यशक्तो नियमानमस्कारप्रदक्षिणां ॥ यः करोति महेशस्य तस्मै तु यो भवेद्विद्वः

प्रदक्षिणाव्यशक्तोपियः कश्चित्चिन्तयेच्छिवम् ॥ गच्छन्स उपविष्टो वा तस्याभीष्टं प्रयच्छति
 भविष्ये ॥ तुलस्यां विल्वपत्रेषु सर्वेषु जलजेषु च ॥ न पर्युषितदोषो स्निग्धमात्राकारगृहे पिव ॥
 सरोजसुन्दरे ॥ जलं पर्युषितं त्याज्यमन्नश्च कुसुमं तथा ॥ तुलस्य गन्धिविल्वानि गांगवारि न दुष्य
 ति ॥ तुलसी दशरात्रे रापश्च रात्रे रा विल्वजं ॥ पंकजं सप्त रात्रे रा न संख्याजं रुबीजले ॥ स्नानान्ने
 वार्पयेद्दत्तं देवानां प्रीतये सदा ॥ ब्रह्मसूत्रं च दातव्यं पूजाफलमभीप्सुना ॥ पद्मपुराणे ॥ चंद
 नं विल्वकाष्ठस्य पुष्पाणि वनजान्यपि ॥ फलानि वनजान्येव यस्मिन् प्रीतिकराणि वै ॥ वन्येषु यादृशी
 प्रीतिर्वर्तते परमेशितु ॥ उत्तमेष्वपि नास्त्येव तादृशी ग्रामजेष्वलं ॥ यामले ॥ निवेदयेत्तु पुरोभागे
 गन्धं पुष्पं च भूषणं ॥ दीपं दक्षिणातो दद्यात्पुरो नैव तु वामतः ॥ वामतस्तु तथा धूपमग्रे वा न तु दक्षि
 णे ॥ दक्षिणो घृतयुक्तश्च तैलयुक्तश्च वामतः ॥ दक्षिणो वसितावर्ति वामतो रक्तवर्तिकं ॥ कालिपु
 राणे ॥ नमि श्रीकृत्य दद्यात्तु दीपं स्नेहान्घृतादिकां ॥ घृतेन दीपकं नित्यं तिलतैलेन वा पुनः ॥

ज्वालयन्मुनिशाईलसन्निधौ जगदीशितुः ॥ कार्पासवर्तिकाया ह्यानदीर्घान्नचसूक्ष्मका ॥ वामत
स्तुतथाधूपमग्रेवानतुदक्षिणो ॥ नैवेद्यदक्षिणो भागे पुरतो वानपृष्ठतः ॥ पक्क अदेवता वामे आ-
मान्नदेवदक्षिणो ॥ पक्कापक्कविभेदेन नैवेद्येष्टिति वस्थितिः ॥ पुरतो नियमो नास्ति दीपनैवेद्ययोः
कविर् ॥ ॥ पुष्ये देवाः प्रसीदन्ति पुष्ये देवाश्च संस्थिताः ॥ वरा वराश्च सकलाः सदा पुष्यवसाः
स्मृताः ॥ किंचात्र बहुनोक्तेन पुष्यस्योक्तिमतस्त्रिकां ॥ परं ज्योतिः पुष्यगते पुष्ये गोवप्रसीदति ॥
कृमिकीटावपन्नातिशीर्षपर्युषितानि च ॥ स्वयंपर्तते पुष्या गीत्यज्ये दुपहतानि च ॥ मुकुतेना
वयं देवमपक्कं निवेदयेत् ॥ फलश्च कृमिविद्धश्च प्रयत्नात्त्रिविजयेत् ॥ पत्रं वा यदि वा पुष्यं फलं
नेष्टमधोमुखम् ॥ यथोत्पन्नं तथा देयं वित्त्वं पत्रमधोमुखम् ॥ सरोजसुंदरे ॥ कुंदं शिरीशं तुल-
सीं गंगोशं धतूरवित्त्वं तगरं तथा कर्क ॥ धतूरमर्काक्षतमन्नपारगोदूर्वा कर्कभृङ्गजगदं विकायां
वर्ज्यं शिवे केतकिशं खवारिकुंदं तथा चामलकी समीच शिवविषये ॥ केतकी वाति मुक्त

शुकन्दोयथिमदंतिता ॥ शिरीषसर्जवंधुककुसुमानिविवर्जयेत् ॥ अंकोलपत्रकुसुमंकरजेन्दु
 तरुद्रवं ॥ विभीतकानिधन्वानिकुसुमानिविवर्जयेत् ॥ निर्गन्धीन्युग्रगन्धीनिकुसुमानिवि
 वर्जयेत् ॥ गन्धहीनमपियाह्यं प्रवित्रं यत्कुशादिकं ॥ अर्कस्य पुष्पमेकश्च यः शिवायानि
 वेदयेत् ॥ दशधन्वासुवर्गानियत्फलं तदमाप्नुयात् ॥ अर्कपुष्पं सहस्रेभ्यः करवीरं विशि
 ष्यते ॥ करवीरसहस्रेभ्यो विल्वपत्रं विशिष्यते ॥ विल्वपत्रसहस्रेभ्यो पद्मपुष्पं विशिष्यते
 अपामार्गसहस्रेभ्यः कुशपुष्पं विशिष्यते ॥ सर्वेषामेव पुष्पाणां प्रवर्त्तनीतिमुत्पलं ॥ नीलो
 त्पलसहस्रेन यो मातां संप्रयच्छति ॥ शिवाय चिद्धि वदुत्तमा तस्य पुत्राय फलं शृणु ॥ कल्प
 कोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च ॥ वसेद्विष्वपुरे नित्यं शिवतुल्यपराक्रमः ॥ माता
 भिर्यसुगन्धभिरीतिंगं पूजयेन्नरः ॥ सर्वेदिकं विशेषेण सो नन्तफलमस्तुते ॥ तथैवो
 र्दगतिर्नित्यं धूपदानाद्वेन्नरः ॥ प्रज्वाल्य देवदेवस्य कर्पूरेणातु दीपकं ॥ अश्वमेधमवा

प्रोतिकुलचैवममुहं ॥ योददातिमहापातकध्वंसायेतुदीपकं ॥ पातकंतुसमुत्सृज्यज्योतिरूपलभेत्पदं
शारदायां ॥ गुणुलं सरलंदारूपत्रं मलयसंभवम् ॥ ह्रीवेमगुरुंकुसुंगुडंसर्जरसंघनम् ॥ हरितकीं
नखीलाक्षां जटामां सींचशैलजाम् ॥ योऽशां विडुर्धूपं देवेपैत्रे च कर्मणि ॥ ॥ तंत्रांतरे ॥
महाभिषेकं सर्वत्र शंखेनैव प्रहृत्य येत् ॥ सर्वत्रैव प्रशस्तोऽजः शिवसूर्यार्चनं विना ॥ ममनामाङ्कि
तां घराणां मुदर्शितयुतां यदि ॥ ममाग्रे स्थापयेद्यस्तु तस्य देहे वसाम्यहम् कालिकापुराणो
स्नाने धूपे तथा दीपे नैवेद्ये भूयः शोतथा ॥ घराणां नादं प्रकुर्वीत तथा नीराजनेऽपि च ॥ विष्णु ॥
धर्मोत्तरे ॥ धूपे नीराजने स्नाने पूजा काले विलेपने ॥ ममाग्रे वा दयन् घराणामुत्तमं लभते फल
म् ॥ गौतमीये ॥ उत्तोत्पट्टिपर्यन्तं घराणं वामदिशि स्थिताम् ॥ वा दयन् वामहस्तेन दक्षहस्तेन
वा वयेत् ॥ स्कादे ॥ नानाव्यञ्जनसंयुक्तं रसयुक्तं सुसंस्कृतम् ॥ निवेद्यान्वसमाप्नोति फ
लं यज्ञाधिकं द्विज ॥ पाद्मे ॥ हविःशात्पोदनं दिव्यमाज्ययुक्तं अशर्कराम् ॥ नैवेद्यं देवदेवा

यथावकं पायसं तथा ॥ नैवेद्यं वस्त्रं लाभेतु फलानि च निवेदयेत् ॥ ताम्बूलम् ॥ सुपूगं अमु
पत्रं असमं चितम् ॥ दद्यात्तु द्विजं देवेभ्यस्ताम्बूलं प्रीतिपूर्वकम् ॥ एकं अंशं रवौ सप्त त्रीणि
दद्याद्विनायके ॥ चत्वारिकेशवे दद्यात्त्रिवेचार्धं प्रदक्षिणाम् ॥ विष्णुकल्पलतायां ॥
पद्मांकराभ्यां जानुभ्यां मुरमां शिरसा दृशा ॥ वचसामनसा वेति प्रणामो द्युः ईरितः ॥ १ ॥
बाहुभ्यां असं जानुभ्यां शिरसा वचसा दृशा ॥ पञ्चागो यं प्रणामः स्यात् पूजा काले विशेषतः ॥
२ ॥ वस्त्राद्यर्पणम् ॥ स्नानान्ने चार्पयेद्दस्त्रं देवानां प्रीतये सदा ॥ ब्रह्मसूत्रं च दातव्यं पूजा फल
मभीप्सुना ॥ शब्दं चंद्रिकायाम् ॥ अश्वत्थोदुंबरं क्षतं न्यग्रोधपद्मवाः ॥ पञ्चपद्मवमि
त्युक्तं सर्वकर्मणि शोभनम् ॥ गीताभीती शिरः कं पीतं थालिखितपाठका ॥ अनर्थज्ञोऽप्य
कण्ठश्च यडेते पाठका धमा ॥ माधुर्यमक्षरव्यक्तिः पदच्छेदश्च सुस्वरः ॥ धैर्यं लयसमत्वं च
यडेते पाठका गुणाः ॥ ॥ आधारे स्थापयित्वा तु पुरुषं कं वाचयेत्सुधीः ॥ हस्तसंस्थापना

देविहंत्यर्द्राहिकलंनयेत् यावन्नपुर्णतेध्यायस्तावन्नविरलंपठेत् अनुक्रमं पठेद्देविशि
रुःकंपादिकंत्यजेत् भ्रमादध्यायमधेतुविरामेभवतिप्रिये पुनरध्यायमारभ्यपठेत्
वमनुजमं भविष्यपुराणो तृणोदकेनसंयुक्तंप्रदद्याच्चगवान्हिकं कपिलाशतदान
स्यफलंविद्यान्मसंशयः भारते घासमुष्टिंपर्यवेसानंदद्याच्चयःसदा अकृत्वाच
यमाहारंस्वर्गलोकंसगच्छति मार्कण्डेयपुराणो हस्तदत्ताचयाभिक्षाव्यजनंसलिलानि
च भुक्त्वात्वशुचिर्तांयातिदातास्वर्गंनगच्छति ग्रामप्रमाणाभिक्षास्याद्यंग्रामच
तुष्टयं अग्राच्चतुर्गुणंप्राहुर्हंतकारं द्विजोत्तमः भोजनंहंतकारंवाअग्रभिक्षामथापि
वा अदत्त्वातुनभोक्तव्यंयथाविभवमात्मनः शांतातप प्रियंवायदिवाद्देव्यंमूर्खं
परिडत्तमेवच अतिथिंतत्रसंप्राप्तंपूजयेत्स्वागतादिना तथासनप्रदानेनपादप्र
क्षालनेनच श्रद्धयाचान्नदानेनप्रियंप्रधोत्तरेणाच मनुः तृणानिभूमिरुदकं

वाक्चतुर्थविमुक्ता एतान्यपि सतांगे हेनोच्छिद्यन्ते कदाचन आ० का० ब्रह्मचारिण्यति
 शैवविद्यार्थी गुरुपोषकः दुर्भगः क्षीणावित्तश्च यडेते भिक्षुकास्मृताः कंठनीपे वराणि वृक्ष
 उदकं भोजमार्जनी पञ्चशूना गृहस्थस्य ताभिः स्वर्गं न गच्छति पञ्चशूना कृतं पापं पञ्चयज्ञैः
 व्यपोहति ऋषियज्ञं देवयज्ञं भूतयज्ञं च सर्वदा नृयज्ञा पितृयज्ञं च यस्मिन् न हापयेत् वैश्वे
 देवविहीना यश्चातिथ्येन विवर्जिताः सर्वे ते नरकं यांतिका कयोनिव्रजन्ति ते काष्ठभारसह
 सेनाद्युतकुंभसतेन च अतिथिर्यत्र भग्नसोतस्य होमनिरर्थकः दूराध्वोपगते श्रान्ते वैश्वेदे
 वे उपस्थिते अतिथितं विजानीयान्नातिथिः पूर्वमागतः वीरो वा यदि चागतात् शत्रुर्वापि
 नृघातकः वैश्वेदे वे तु संप्राप्ते सोतिथिः सर्वसंगमः नष्टके क्षीत्रचरणोऽध्यायश्च व्रतानि
 च हृदयं कल्पयेत्तस्मिन् सर्वदेवमयो हि सः आपस्तम्बः भोजनं हवनं दानमुपहारः प्रति
 ग्रहः वहिर्जानुनकार्याणि तद्वदाचमनं स्मृतम् वायुपुराणे दानं प्रतिग्रहो होमो भोजनं

बलिरेव च साङ्गुद्येन सदा कार्यमासुरो ह्यन्यथा भवेत् याज्ञवल्क्यः देवेभ्यश्च हुतादन्ना
केषाद्रूतबलिं हरेत् अन्नं भूमौश्च वाराडालं वायसेभ्यश्च निक्षिपेत् विष्णुपुराणे
ततो न्यदन्नमादाय भूमिभागे भुवौ पुनः दद्यादशेषभूतेभ्यः स्वेच्छया तु समाहितः
अद्यं स केवलं भुक्तेऽयः पचत्यात्मकारणात् दक्षः देवेभ्यश्चैव मनुष्येभ्यश्च तिर्यग्भिश्चोपजी
व्यते गृहस्थः प्रत्यहं यस्मात्तस्माज्ज्येष्ठो गृहाश्च मी याज्ञवल्क्यः बालस्य वामिनीवृद्ध
गर्भिण्यपतुरकन्यकाः संभोज्यातिथिभुक्त्याश्च दंपत्योः शेषभोजनं व्यासः विप्रभोजी
भवेन्नित्यं नित्यं चामृतभोजनः विप्रसंभुक्तशेषं तु यज्ञशिष्टं तथाऽमृतम् अथ भोजन
विधिः बौद्धायनः सुप्रक्षाल्य पाणिपादोऽपाच्य भुवौ संवृते देशे अन्नमुपसे गृह्यका
मक्रोधलोभमोहानपहस्य सर्वाभिरंगुलीभिः शब्दमकुर्वन् प्राश्रियात् ब्रह्मपुराणे
आसनस्थस्तु योदर्पात्पंक्तिमध्य उपस्पृशेत् स सर्वेषां तु यत्पापं तद्दृष्ट्वा तिनराधमः

गोभिलः एकपङ्क्त्युपविष्टानां दुष्कृतं यदुरात्मनः सर्वेषां तत्समं तेन यो यावत्पङ्क्तिर्न भिद्य
ते ब्रह्मपुराणे अप्येकपङ्क्त्यानां श्रीयात्सवं क्षिस्वजनः सह कोहि जानाति किं कस्य प्रक
चं पातकं भवेत् एकपङ्क्त्यो स्थितो विप्रा उत्तमा धर्ममध्यमा भस्मना कृतमर्षादाः पङ्क्ति
दोषो न विद्यते कात्यायनः एकपङ्क्तौ स्थितो भोक्तुं विप्रो विप्रं स्पृशेद्यदि तदन्नं न त्य
जेद्भुक्का गायत्र्यष्टशतं जपेत् पराशरः एकपङ्क्त्युपविष्टानां विप्राणां सह भोजने
यद्येकोऽपित्यजेत्पात्रं शेषमन्नं न भोजयेत् मनुः आयुष्यं प्राश्नुर्वो भुंक्ते यशस्यं द
क्षिमुखः श्रियं प्रत्यश्नुर्वो भुंक्ते ऋतं भुंक्ते उदश्नुर्वः पुत्रवोस्त्वगृहे नित्यं नाश्रीयात्त
रामुखः पारिजाते पितरौ जीवमानौ वेनाश्रीयाद्दक्षिणामुखः बृहद्विष्णुः स्नात्वा
यथा बभूव्वा वदेव विपितृतर्पणाम् प्रशस्त्रपारिपादस्तु भुंजीत प्रयतो गृही कृते जा
प्येह तेवहौ शुद्धवस्त्रसमन्वितः मनुः द्विभ्रातृवलीन्दद्याद्द्वलिहीनं न भोजयेत्

तत्रस्थानेकरस्यशेतिभोक्तव्यंकदाचन स्मृतिवन्दिकायां भोज्यान्नात्किञ्चिदन्नस्यध्व
मराजायवेवलिम् दत्त्वाथवित्रगुप्तायप्रेतेभ्यश्चेदमुच्यते यत्रकचनमेस्थानांक्षु
तक्षोपहृतात्मनाम् प्रेतानांनृपयोऽक्षय्यमिदमस्तुयथासुखम् आपस्तेवः आर्द्र
पादस्तुभुञ्जानःशतंवर्षाणिजीवन्ति पंचार्द्रःपादद्वयेकरद्वयेमुखेन मार्कण्डेयपुरा
णो यातुधानाःपिशाचाश्चकूराश्चैवतुराक्षसाः हरान्निरसमन्नश्चमराडलेनविवर्जितम्
पराशरः करमध्येस्थितादेवाःकरपृष्ठेतुराक्षसाः तस्मात्तुकरपृष्ठेननान्नंकुर्यात्प्रद
क्षिराम् शंखः चतुष्कोणांदिजाग्रस्यत्रिकोणांक्षत्रियस्यतु मराडलाकृतिवैश्यस्य
शुद्धस्याभ्युक्षणांस्मृतं नतामराजतसौवर्गाशंखस्फाटिकाश्मभाजनवर्ज्येनलोहेनमृ
गमयेनसंधिसंस्थितेनभुविनपागोनसर्वभोजीस्यात्किञ्चिद्भोज्येपरित्यजेत् सरोज
मुंदरे करेकर्षटकेचैवपायागोताम्रभाजने अस्वत्थवटपरांषुभुक्तावान्द्रायणाव

29

रेत् पत्रपृष्ठे च भूमौ वेति पाठः व्यासः एक एव तु यो भुङ्क्ते गृहस्थकांश्च भाजने वत्ता
 रितस्य वर्द्धने आयुः प्रज्ञाय शोक्लं भूमौ पात्रं प्रतिष्ठाप्य यो भुङ्क्ते वाग्यतः शुचिः भोज
 ने भोजने चैव त्रिगान्त्रफलमश्नुते पैठानसिः त्वरां व्यंजनं वैवद्यतं तैलं तथैव च लेह्यं पे
 यञ्च विविधं हस्तदत्तं न भक्षयेत् स्मृत्यन्तरे शाकादीन् दक्षिणोऽस्थाय्य भक्षं भोज्यं च वामतः
 अन्नमध्ये प्रतिष्ठाप्य दक्षिणोऽधृतपायसम् पराशरः जिह्वा वाग्रमेदन्ने दत्तात्ते स्मन्न
 समुशेत् अनिन्द्यं भक्षयेदन्ने वाग्यतो न्नमकुत्सयम् पञ्चग्रासान्महामौनं घ्राणाद्यां
 श्वसमाचरेत् विश्वामित्रकल्पे तर्जनी मध्यमाङ्गुष्ठैरपाने वाहतिं क्षिपेत् मध्यमाना
 मिकाङ्गुष्ठैरपाने वाहतिं क्षिपेत् कनिष्ठानामिकाङ्गुष्ठे व्यानस्य तदनंतरम् कनिष्ठात
 र्जन्यङ्गुष्ठैरुदाने वाहतिं क्षिपेत् समाने सर्वाङ्गुलिभिः सदा चैवाहतिं भवेत् ५ विश्वामि
 त्रकल्पे कुक्कुटाग्राऽप्रमारात्तु ग्रासमानं विधीयते आपस्तम्बः अथैव ग्रासाः मुने भक्ष्याः

बोऽसारणवासिनाम् द्वात्रिंशत्तुगृहस्थस्य ह्यमिते ब्रह्मचारिणाः मनुः अनारोग्यमना
युष्यमस्वर्ग्यमतिभोजनं अपुराणं लोकविद्विष्टं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् सरोजमुंदरे आस
ने पादमारोप्य विवस्त्रकृतभोजनं खादे दास्या विदग्धान्तं तुल्यं गोमांसमभक्षणां पीठके
पादमारोप्य यो भुक्ते पुरुषा धर्मः अभक्षंतं वेदतं तुल्यं गोमांसमभक्षणां वामपादे करं न्य
स्य यो भुक्ते दक्षिणे मुखे सुरापानेन तत्तुल्यं इत्येव मनुः ब्रवीत् पादं पादेन चाक्रम्य भुक्ते यो
विनिमोहितः शिरावेष्टित यो भुक्ते वृथा तस्मै व भोजनं देवतः स्क्ववस्थोन भुञ्जीत कपा
टमपि धाय च स्वयामे ग्रामतो वापि सन्निकृष्टे मृते सति यमः खट्वारूढेन भुञ्जीत न चो
त्तान कदाचन ब्रह्मपुराणो यस्तु पाणिना तले भुक्ते यस्तु कृत्कारसंयुतः प्रसृतां कृत्तिभिर्य
श्नतस्य गोमांसवच्चरत् नाजीर्णं भोजनं कुर्यात् तस्माद्युर्नानि न भुक्षितः हस्मभ्रथयानो
दृष्ट्वा सदस्थो न भक्षयेत् श्मशानोभ्यंतरे गंतो देवालयगतोऽपि वा शयनस्थो न भुञ्जीत पा

गितस्थनवासने नसंध्योस्तुमध्याह्नेनार्द्धरात्रेकदाचन नार्द्धवासानार्द्धशिरानवायज्ञोप
 वीतवान् नप्रसारितपादस्तुपादारोपितपाणिमाम् नावसक्थिकसंस्थश्चनवपर्यङ्कमा
 स्थितः नवेष्टितशिराश्चापिनापदीकृतभाजनः नैकवस्त्रोद्वृष्टमध्येसोपानात्कंसपादुकः
 नचर्मोपरिसंस्थश्चर्मवेष्टितचर्मवान् अन्नस्यजन्यकातुष्यदुःपक्तिश्चनकुत्सयेत् भागते
 पानीयंपायसंसर्पिर्मधुयुक्तंमधून्यपि निरस्यशेषमेतेयांनप्रदेयंतुकस्पचित् ब्रह्मपुराणे
 ग्रामशेषश्चनाश्रायात्पीतशेषंपिवेन्नतु शाकमूलफलेक्षुरादिदन्तद्वेदेनभक्षयेत् सशयन्नान्न
 मन्नेनविक्षिप्तंपात्रसंस्थितं बहूनांभुञ्जतामध्येनवाश्रायात्चराचितः वृथानविकिरेदन्नं
 नोक्विष्टंकुत्रचिद्व्रजेत् नस्पृशेत्स्वशिरोविप्रःसोक्विष्टेनैवपाणिना बृहस्पतिः नस्पृशेद्वा
 महस्तेनभुञ्जानोन्नंकदाचन नपादौस्वशिरोवस्तिनपराभाजनंस्पृशेत् याज्ञवल्क्यः
 नभार्यादर्शनेऽश्रायान्नैकवासानसंस्थितः यमः अश्रातियोभृत्यजनस्यमध्येमिष्टान्नमे

कोरसगृध्रबुद्धिः दीनैः कटाक्षैरभिवीक्ष्यमाणो व्यक्तं विषं हलहलश्च भुंक्ते सरोजसुन्दरे
पत्रं पुष्पं फलं तोयमन्नादीनौषधश्च यत् ईश्वरोन्मापितं भुंक्ते तुल्यं गोमांसमक्षरां विष्णु
पुराणो आश्रीयान्नमना भूत्वा पुर्वन्नुमधुरं रसम् त्ववगाप्नोत तथामध्ये कटुतिक्तादिकां
स्तनः प्राद्वं पुरुषो श्रीयान्मध्ये च कठिनाशनः पुनरन्नेदवा शीघ्रवत्तारोग्येन मुञ्चति
ब्रह्मपु कुर्यात्क्षीरान्नमाहारं न च पश्चात्पिवेदधि जठरं पूरयेद्दुर्दमन्ने भागं जलेन च वायोः स
अरणार्थाय चतुर्थमवशेषयेत् शातातपः उद्धृत्य मम हस्तेन यस्तोयं पिवति द्विजः सुरापाने
नत तुल्यं मनुराह प्रजापतिः हस्तप्रक्षाल्य गंडूषयः पिवेद विचक्षणाः स देवाश्च पितृंश्चैव आत्मा
न चैव घातयेत् अस्मात्ताशी मलं भुंक्ते अजपीष्य शोणितं अहृत्वा तु कृमिं भुंक्ते अदत्त्वा विद्धि
भोजनम् मनुः सायं प्रातर्मनुष्याणां भोजनं देवनिर्मितं नान्नरा भोजनं कुर्यादग्निहोत्रं
समो विधिः अन्नरा भोजननिषेधः मूलफलादन्यत्र वरन्नुमादिरापानं चरंगो मांसमक्षरां

ब्रह्महत्यावरंमन्येनैकादिन्यादिभोजनं देशादनेतुनदोषइतिमनुस्मृत्यादौस्पष्टं कात्यायनः
२५ दिन्नंमुनिभिः प्रोक्तंविप्राराणामप्रवासिनाम् नित्यमहितमस्त्विन्यांसाध्वप्रथमयामतः ब्रा
ह्मणानां सूर्यास्तपर्यन्तं द्वितीयभोजनंनोक्तम् व्यासः नृणांभोजनकालेतुयदिदीपोविनश्यति
तदन्नं पाणिनास्पृष्ट्वासावित्रींमनसास्मरेत् पुनर्दीपिततोन्नद्धाशेषंभुञ्जीतकामतः भोज
नान्नेशतपदंगत्वातां ब्रह्मभक्षणां शयनं वामकुक्षौ चैव द्वेष्ट्यं किंप्रयोजनम्
वयसप्तमभागदिने दक्षः इतिहामपुराणाद्यैः वयसप्तमकोनयेत् अष्टमे लोकयात्रातु
बहिःसंध्याततः पुनः होमोभोजनकश्चैव यच्चान्यद्गृहकृत्यकम् लोकयात्रा ग्रामेचयान्यगारा
णिदेवतानांतदीक्षणात् लोकयात्रेतिकथितातांकुर्वन्पुण्यभागभवेत् याज्ञवल्क्यः
उपास्यपश्चिमांसंध्यां हुत्वा ग्रीस्तानुपास्य च भृत्यैः परिवृतो भुक्तानातिष्ठन्नोद्यसंविशेत्
दक्षः प्रदोषपश्चिमौ यामौ वेदाभ्यासेन तोनयेत् यामद्वयेशयानश्च ब्रह्मभूयायकल्पते

शौनकः अर्धास्त्रमिति आदित्ये पश्चिमाया य उत्तरः भागस्तत्मुख आसीन सा वित्री वाग्य
तोजपेत् तत्रैव दिशो यथा विभक्ताया प्रतीत्या भागसप्तकम् हित्वा दक्षिणातोऽन्य
सुयोऽष्टमो भाग उत्तरः अस्याभिमुखतो विप्रो भूत्वा प्रयतमानसः जपन्नासीत् सा
वित्री संध्यां कृत्वा मत्तस्थितः सायं संध्याफलम् यदहो कुरुते पापं दृष्ट्वा तं निशि सु
व्यते यावत्पश्चेत्तदा राशिशुभमाराशितादिव तावत्पेव तु वर्धाणि जीवत्यभ्यधि
कानितु वौद्धायनः यदुपस्थकृतं पापं यच्च योनिकृतं भवेत् सायं संध्यामुपस्थाय
तेन तस्मात्प्रमुच्यते सायं संध्या शेषं गायत्री तर्पणं विना प्रातः संध्यावत् दीपः मरीचिः
खेरस्तं समारभ्य यावत्सूर्योदयो भवेत् यस्य तिष्ठेद्देदीपस्तस्मिन्नास्ति दरिद्रता आयु
दः प्राक्पुत्रो दीपो धनदः स्मादुदधुखः प्रत्यङ्मुखो निषेधस्तु नित्यदीपविषयः दीपस्तु
तिः दीपो ज्योतिरपरब्रह्म दीपो ज्योतिर्जनार्दनः दीपो हस्तु मे पापं संध्या दीपनमोऽस्तुते

गार्ग्यः यानिकानिचपुष्यागिायत्किंचिदनुलेपनम् अलक्ष्मीपरिहारार्थं नित्यं कु
र्युधिर उमानहो वैरागदराडमस्तु पात्रं तथैव च ताम्बूलादीनि सर्वाणि समीपे
स्थापयेन्निशि अथ शयनविधिः तत्र विष्णुपुराणे कृतपादादिशौचस्तु भुक्त्वा
सायंतनो गृही गच्छेदस्फुटितां शय्यामपि दारुमयीं नृपः नाविशालां न वा भग्नां
नासमां मलिनां न च नवजंतुमयीं शय्यां त्वधितिष्ठेदनास्मृताम् प्राच्यादिशि शिरः
शय्याम्यायामथवानृप सदैव स्वयतः पुंसो विपरीतं तुरोगदम् हारीतः नाश्मपीठो
पधानेन तिर्यग्गुदकप्रत्यकिराः न नग्नो नाशुचिर्न वासनेनोच्छिद्येन प्रगे प्रगे प्रातः का
ले विष्णुपुराणे स्नातः सुगंधिधृक् प्रीतो नाध्यातः क्षुधितोऽपि वासकामः सा
मुगगश्च व्यवायं पुरुषो ब्रजेत् वृहस्पति स्तुतकालाभिगमनं कुर्यात्पर्वणि व्रजेत्
स्त्रियाः शुक्ले धिके स्त्री स्नात्सुमान्युंसो धिके भवेत् तस्माच्छुक्कविष्टयथैव व्यंस्निग्धश्च

भक्षयेत् लेखाहरस्त्रियंकुर्यादेवं सञ्जनयेत्सुतम् ऋतुकालाभिगमनं पुंसाकार्यं प्रयत्न
तः सदैव वापर्ववर्जं स्त्रीणामभिगमनं हितम् पराशरः ऋतुस्नातान्तुयोभार्यामन्निधौ नोपग
च्छति सगच्छेन्नरकंद्योरं ब्रह्महेति तथोच्यते यमः द्योगायां ब्रह्महत्यायां च्यवत्तेनोत्र संश
यः भार्यामृतुमुखे यस्तु मन्निधौ नोपगच्छति पितरस्तस्य तं मासं तस्मिन्नेतसि शरीरे
देवः यस्तु दारामृतुस्नातान् स्वस्थः सन्तोषमर्पति भ्रूणाहत्यामवाप्नोति गर्भं प्राप्य विना
स्यसः बौद्धायनः त्रीणि वर्षाणि पृथुमनीयो भार्या नोपगच्छति सुतुल्यब्रह्महत्यायादौ
षष्ठ्युच्छत्यसंशयम् ऋतौ नोपैति यो भार्यामृतुनोयश्च गच्छति तुल्यमाहुस्तयोर्दोष
मयो नोयश्च सिञ्चति मनुः नोपगच्छेत्प्रमत्तोपि स्त्रीयमार्तवदर्शने समानशयने चैव
नशयीत तया सह रजसाभिषुक्तानारी नरस्याभ्युपगच्छतः प्रजायशो वलवीर्ये विनाश
मुपगच्छति आचारार्के धौतवस्त्रश्च तामूलं संयोगिव सुखावहम् भर्तुः पादौ न मरुत्त

३९

ने

पश्चाच्छ्रयांसमाविशेत् संस्मृत्यपरमात्मानं पत्न्या जंघे प्रसारयेत् रेतः सिश्ने ततो योम्यां
तस्माद्गर्भं विभर्त्सति उज्ज्वलायाम् उपचारक्रियाकेलिः स्वर्गो भूषणावाससाम्
एकशय्यासनक्रीडाश्चुम्बनानि गन्ते तथा कोपोरोमश्च निभर्त्सः संभोगे च न दोषभाक्
स्त्रियाः सकामत्वेन रक्षणाथमनृतावपि गमनं नो चेदतावेवेति व्यवस्थितकिकल्पः
घोऽशर्तुनिशाः स्त्रीणाम् तत्र मनुः तासामांघ्राश्च न स्रस्तु निन्दितैकादशा वयः त्र
योदश वशेषास्तु प्रशस्नादशरात्रयः युग्मासु पुत्रा जायन्ते स्त्रियोऽयुग्मासु रात्रिषु
दिवा जन्मादिबैव न कुर्यान्मैथुव्रती श्राद्धं दत्त्वा च भुक्त्वा च श्रेयोर्था निवर्षसु व्याधि
नोक्धनस्थो वा प्रवासेष्वथ पर्वसु ऋतुकालेपि नारीणां भूराहत्या प्रमुच्यते वृद्धां व
ध्यामसहृतां मृतापत्यामपुष्पिणीम् कन्याश्रवहपुत्रांश्च वर्जयत् प्रमुच्यते भवान्
वृद्धशान्तातपः ऋतौ तु गर्भशंकि त्वात्मानं मैथुनिनः स्मृतम् अनृतौ तु सदा कार्यं

२०८ धर्मसू ति